

ממדף הספרים

הם לא היו מרובעים

שאול ברונפלד*

* מנכ"ל הבורסה

הישראלית

לניירות ערך

על הספר:

Closing with the Enemy – How GIs Fought the War in Europe, 1944–1945
מאת מייקל דובלר (הוצאת University Press of Kansas)

חשובים לעסוק בהם (מיהו יהודי? מי נתן את ההוראה?) ולכן הניחו לאמריקנים להגיע ראשונים לירח.

מובן שדימוי זה של הצבא האמריקני לא נוצר רק בעיני הישראלים. רבים וטובים חושבים כמונו, לרבות היסטוריונים אמריקנים חשובים. הדימוי הזה עוצב במידה רבה על פי ההתייחסות לפועלו של הצבא האמריקני בזירה האירופית במלחמת העולם השנייה. המלחמות שבאו אחריה – קוריאה, וייטנאם ועיראק – רק העצימו את הדימוי.

כך או כך, ספרו של לוטננט קולונל מ"ד דאבלר בא להפריך את הדימוי הלא מחמיא הזה של הצבא האמריקני. הוא מתאר את ההסתגלות המהירה והאפקטיבית של האמריקנים לצורות קרב שונות במהלכם של 11 החודשים שבין הנחיתה בנורמנדיה (ביוני 1944) לבין כניעת גרמניה (במאי 1945).

הספר עוסק בפריצה האמריקנית מראש הגשר בנורמנדיה, בלחימה בשטח בנוי בצרפת, בהבקעת הביצורים באלזס ובגבול גרמניה ("קו זיגפריד"), בחציית נהרות ובכיבוש יער הורטגן ולבסוף – בקרב ההגנה בארדנים, מול מתקפת נגד גרמנית גדולה.

דאבלר טוען כי הפלישה לנורמנדיה

ענק שרירי, טוב לב, נאיבי, שאיננו מצטיין בחוכמה יתרה – כך נתפסת ארצות-הברית בעיני ישראלים רבים. את המנהל האמריקני רואים אצלנו כמרובע, דקדקן, פורמליסט ואיטי. עמיתו הישראלי רואה את עצמו, לעומת זאת, כיצירתי ומאלתר, זריז אך לא פזיז, בולדוזר העוקר מכשולים ביורוקרטיים בדרכו ליעד.

הרעיון האמריקני כי אזרח הוא בחזקת אדם ישר כל עוד לא נתפס בדבר עבירה, וככזה גם יש להתייחס אליו, מעורר אצל הרשויות שלנו חיוך של ביטול (המפקח העברי איננו פראיר "והוא לא ירשה שיעבדו עליו").

גם מהכוחות המזוינים של ארצות-הברית לא נחסך שבט דעתו של הישראלי, שהרי "ידוע" כי הצבא האמריקני מנצח בעזרת אש המונחתת בכמויות אדירות משפע של טנקים, תותחים ומטוסים, אך אין זה צבא המצטיין בחוכמת המלחמה. ספרו של ליאון יוריס, זעקת הקרב, אומנם הוליד בשנות ה-50 דרך-ארץ מסוימת כלפי חיל הנחתים האמריקני, אבל היחס המזלזל כלפי הזרועות האחרות לא השתנה.

והנה, לעיתים אתה שואל את עצמך: כיצד קרה שהאדם הראשון אשר דרך על קרקע הירח היה אמריקני ולא ישראלי? לפעמים מתקבל הרושם של ישראלים היו, פשוט, נושאים יותר

(ששוחזרה בסרט "היום הארוך ביותר") וקרב הארדנים (ששימש רקע לסרט "יום לפני הכניעה") אומנם ריכזו את עיקר העניין במלחמה במערב אירופה, אך יש חשיבות רבה גם לדיון במערכות הפחות מפורסמות.

כאמור, התיזה הבסיסית שלו היא שהצבא האמריקני גילה כושר הסתגלות מהיר ואפקטיבי לצורות הקרב השונות, שבהן היה עליו להתמודד. בתוך תקופה קצרה הפך הצבא האמריקני חסר הניסיון הקרבי לכוח תכליתי, שהצליח לגבור על הצבא הגרמני המעולה. המפתח להצלחה היה שילוב נכון – לכל צורת קרב בשעתה – של חי"ר, שריון, הנדסה וחיל אוויר. כמו כן סייעו להצלחה הנכונות להתאמן (תוך כדי הלחימה) באופן יסודי בצורות קרב חדשות וההכרה בחשיבות התכנון המפורט של מבצעים ובחשיבות המודיעין.

העקרונות שלפיהם מתאימים את הארגון לשינויים בסביבת פעולתו, ואשר יישומם הביא להישגים אלה, אינם בבחינת תגלית חדשה. בסוף המאה ה-20 כבר מכירים אותם כל מפקד וכל מנהל ומודעים לצורך ליישם. אף על פי כן ספרו של דאבלר מעניין, שכן הוא מכיל תיאורים מרתקים ומפורטים של מקרים (Case Studies), שבהם הפגינו האמריקנים את יכולת ההסתגלות שלהם לצורות המלחמה השונות ומראה כיצד פותחו ויושמו עקרונות ההסתגלות ביחידות השדה השונות תוך כדי לחימה.

לצורך המחשת תוכנו של הספר אתייחס כאן רק לפרשה אחת: הפריצה מראש הגשר בנורמנדיה.

הרקע הכללי של שלב הלחימה הזה ידוע. צבאות בעלות הברית נחתו בהצלחה בחופי נורמנדיה ב-6 ביוני 1944 ויצרו שם ראש גשר רחב, ואל ראש הגשר הזה הוזרמו כוחות גדולים. ההתבססות של ראש הגשר איפשרה לארמייה האמריקנית הראשונה בפיקודו של גנרל בדלי לצבור שם כוח גדול של כ-13 דיוויזיות.

לאחר שהושלם כיבוש שרבורג וחצי האי קוטנטין, ניסה הצבא האמריקני לפרוץ לכיוון דרום-מזרח במטרה לכבוש את צרפת מידי הגרמנים. להפתעת המטות המתכננים התברר כי תנאי השטח בנורמנדיה אידיאליים להגנה ואיפשרו לצבא הגרמני להדוף את כל ניסיונות הפריצה האמריקניים. עד מהרה גילה הכוח

האמריקני העצום כי הוא כלוא בראש הגשר המורחב ואינו יכול להמשיך הלאה לטיהור צרפת מכוח הכיבוש הגרמני.

נורמנדיה היא איזור חקלאי מובהק, והשטח המעובד מחולק ליחידות לא גדולות (יחידה טיפוסית היא בשטח של כ-400X200 מטרים) התחומות על-ידי גדרות אבן גבוהות ורחבות, שלצידן צומחים עצים ושיחים. חשוב להדגיש כי גדרות אלה אינן דומות כלל לגדרות החיות המוכרות במקומותינו. בנורמנדיה הן לבשו צורה של חומות בצורות, שלא ניתן היה לעבור אותן – אפילו לא בטנקים.

עד היום יכול המטייל לראות בנורמנדיה את הגדרות האלה (Hedgerow באנגלית, Boucage בצרפתית) תוחמות מטעים (ובכלל זה מטעי תפוחים, שמהם מייצרים את הסיידר ואת הקלוודוס) או חלקות מרעה. הכוחות הגרמניים הפכו את אזורי הגדרות לשטחי הגנה אידיאליים והצליחו בעזרת אש מקלעים ומרגמות לבלום לחלוטין את התקדמות הכוחות האמריקניים.

הצבא האמריקני עמד אז בפני בעיה: באיזור הגדרות לא ניתן היה לפרוס את שפעת טנקי ה"שרמן", וגם לא ניתן היה להפעיל ביעילות ארטילריה וסיוע אווירי. החי"ר התוקף נאלץ לפצל את יחידותיו, תוך שהוא פועל במנותק מהאלמנטים המסייעים השונים. כתוצאה מכך הוא התקשה לפעול באופן אפקטיבי.

יתר על כן, הכוחות הגרמניים שעמדו מול הצבא האמריקני הפגינו – כרגיל – כושר לחימה מצוין ופרסו מערך הגנה אפקטיבי, שכלל עתודות. אלה אף יצאו להתקפות נגד מהירות כל אימת שנפרצו הקווים. ואם לא די בכל אלה, היה קיץ 1944 הרטוב ביותר שידעה צרפת מאז תחילת המאה, והלילות הקצרים הגבילו אף הם את אפשרויות הפעולה של הצבא האמריקני.

בפרק השני של ספרו מתאר דאבלר בפירוט את תהליך הלימוד וההטמעה של הטכניקות השונות שבהן נאלצו האמריקנים להשתמש כדי לפרוץ החוצה מאיזור הגדרות. אחדות מהן כבר זכו לפרסום: הקרן שרותכה אל חזית השרמנים ואיפשרה להם לפרוץ גדרות וטלפון השדה שהוצמד לירכתי הטנקים ואיפשר קשר ישיר בין החי"ר לשריונאים. הפרק הזה כולל תרשימים והסברים מפורטים של הטכניקות השונות,

שכולן מתבססות על הפעלה משולבת של חי"ר, טנקים והנדסה קרבית לפיצוח שיטתי של ההגנה הגרמנית, שהתבצרה מאחורי הגדרות. על אלה יש להוסיף את ההצלחה שהושגה בשילוב מטוסים למתן סיוע קרוב לכוחות המסתערים. הישג זה מתואר בפרק השלישי.

תהליכי ההסתגלות שעבר הצבא האמריקני, ואשר מתוארים בפירוט רב בספרו של דאבלר, צריכים להיות מוכרים לא רק למפקדי צבא, אלא גם למנהלים וליועצים ארגוניים. כל ארגון המתמודד עם מציאות משתנה חייב לעבור שינויים בסמכות ובאחריות של מרכיביו השונים, פיצול של מבנים ארגוניים קיימים ויצירת מבנים חדשים.

מפקדים ומנהלים מנוסים יודעים עד כמה התהליך הזה קשה לביצוע. דאבלר ממחיש זאת תוך שהוא מתמקד בגנרל קווסדה, מפקד האווירייה הטקטית, שמשמיתה הייתה לסייע לכוחות היבשה לנורמנדיה. נוכח ההתקדמות האיתית והיקרה במהלך ניסיונות הפריצה אל מחוץ לנורמנדיה הגיע גנרל קווסדה למסקנה כי יש הכרח לשנות את סדרי העדיפויות ולהגביר את הסיוע הניתן לכוחות הקרקע שנמצאו במגע עם הגרמנים. גנרל ברדלי היטיב לתאר את המהפך המנטלי שצריך היה לעבור גנרל קווסדה: "מרבית מפקדי האווירייה רואים את הצורך לסייע לכוחות היבשה כהטרדה המסיטה אותם מהמלחמה בשחקים. קווסדה ראה בסיוע לכוחות היבשה אתגר חדש עצום". (ומי אינו מכיר את הפרופסורים הרואים בסטודנטים מטרד המסיט אותם ממחקריהם?)

אלא שבהקצאת משאבים לסיוע לכוחות היבשה לא היה די. עד הפלישה לנורמנדיה לא הצליח הצבא האמריקני להפעיל נהלים אפקטיביים שיבטיחו פגיעה טובה במטרות אויב, בלי שייפגעו כוחות ידידותיים. צעדו הראשון של קווסדה היה לשלב אנשי חיל אוויר במפקדות היבשתיות השונות ולקלוט קציני קישור יבשתיים במפקדות של חיל האוויר. ומה שחשוב עוד יותר, קווסדה יצר את תפקיד הקס"א – קצין סיוע אווירי. תפקיד זה אויש על-ידי טייסים שנעו ב"שרמנים" בראש הכוח היבשתי וצוידו במשדרי VHF, שאיפשרו – לראשונה – קשר ישיר בין המטוסים לבין המפקדים שעל הקרקע.

קציני הסיוע האווירי יחד עם שיפור הטכניקות לזיהוי כוחות אויב ולהכוונת המטוסים בידי קציני תצפית מוטסים ("HORSEFLY") הגבירו את הנכונות של כוחות היבשה להסתייע בחיל האוויר ומחקו את המשקעים שנוצרו בעקבות האבדות שגרמו להם מטוסי חיל האוויר האמריקניים בשלבים קודמים של המערכה. יתר על כן, במהלך המלחמה שופר שיתוף הפעולה גם בכיוון ההפוך: הארטילריה סייעה לדכא אש נ"מ גרמנית וכך הקטינה את אבדותיו של חיל האוויר.

דאבלר אינו דן בקשיים הפסיכולוגיים שהתלוו להנהגת השינויים האלה, אולם הקורא יכול לדמיין אותם לעצמו, כי הרי ידוע שלמפקדי צבא בכירים יש בדרך כלל אגו מפותח למדי. עם זאת נראה שהיכולת להנהיג שינויים כאלה קלה יותר במערכות צבאיות הפועלות בזמן מלחמה. הקשר המהיר בין שינוי ארגוני לבין תוצאות בשטח והמחיר הכבד של התמהמהות בהנהגת השינויים הנדרשים משפיעים יותר מאשר המשמעת וההיררכיה של עיתות השלום. פרקי הספר האחרים עוסקים במערכות שבהן לא ניתן היה להפעיל אש מסיבית (בגלל מזג האוויר, פני השטח או מסיבות טכנולוגיות), או שהיה צורך להפעיל בהן את האש ואת התנועה בשילובים ובטכניקות חדשניות. הדברים אמורים בלוחמה בשטח בנוי בברסט ובאאכן, בכיבוש מבצר מץ, בפריצת קו זיגפריד, בצליחת המוסל והריין ובקרב ההגנה בארדנים.

בכל אחת מצורות הקרב האלה עלה בידי הכוחות האמריקניים להתאים את שיטות הלחימה לנסיבות המיוחדות שבהן מצאו את עצמם ולמצות את המירב מהכוחות הפועלים בקרב המשולב. המשותף לכל הנסיבות המיוחדות היה תנאים מסובכים, שמנעו את הפעלת השריון, הארטילריה והאוויריה בשיטות הקלאסיות. בכולן נדרשו מחשבה מקורית ועבודה קשה על מנת להשיג הכרעה. יתר על כן, שיטות הלחימה החדשות גובשו תוך כדי הקרבות, שכן לרובן לא היה זכר בתוכניות המקוריות של הפלישה לאירופה או בדוקטרינה שפותחה לפני המלחמה.

מסקנה חשובה הכוללת מהניתוח של דאבלר היא ש"מכפילי הכוח" אינם חייבים לנבוע רק מטכנולוגיה חדשה. "מכפילי כוח" נוצרים גם

משילובים חדשים של מרכיבים קיימים, באופן שמאפשר לכל אחד מהמרכיבים לנצל את יתרונו היחסי ובכך להשתתף ביצירת אפקט סינרגטי. לפרק מיוחד – השלישי – זוכה פיתוח הטכניקה של סיוע אווירי קרוב לכוחות היבשה – נושא שהיה בחיתוליו עד לפלישת בעלות הברית לאירופה.

הפרק הרביעי בספר מוקדש לתיאור כיבושה של אאכן – העיר הגרמנית הראשונה שנפלה בידי בעלות הברית במערב. פרק זה ממחיש פעם נוספת את הקושי העצום הכרוך בלחימה בשטח בנוי מול אויב עיקש ואיכותי.

הפרק השביעי דן בקרבות יער הורטגן, שבהם – כך מודה דאבלר – לא פעל הצבא האמריקני באופן מקצועי. המחיר ששילם הצבא האמריקני על חוסר המקצועיות היה כבד, והקרוב ביער הורטגן נחשב לקשה וליקר ביותר שניהלו האמריקנים בזירה האירופית. מסיבה זו כונה יער הורטגן "טאראווה של צבא היבשה" – על שם אי קטן באוקיינוס השקט, שהמערכה לכיבושו מידי היפאנים עלתה בחייהם של יותר מ-1,000 נחתים. המחבר מנתח ללא כחל ושרק את שיקול הדעת המוטעה ברמת הארמייה הראשונה (האם היה הכרח לנהל את קרב ההתשה הזה?) וברמת יחידות השדה, שלא מצאו פתרונות מקצועיים לקושי לכבוש שטח הררי מיוער.

ספרו של דאבלר מזכיר ומבהיר לנו שוב, עד כמה הייתה המלחמה באירופה המערבית קשה. להוציא את השלב של טיהור צרפת לאחר הפריצה מנורמנדיה בקיץ 1944, הרי בכל השלבים האחרים נאלצו בעלות הברית לשלם מחיר כבד מאוד עבור ההישגים על היבשה. הספר יסודי וכתוב באופן ברור. קריאתו שוטפת אך לא מהירה, שכן הוא גדוש בלא מעט פרטים. המפות והתרשימים מאירי עיניים ומסייעים לקורא להתמצא. הספר מתארך במקצת בשל חזרות רבות, שעורך מיומן היה יכול לקצר בהן. אך אין ספק: הוא יעניין לא רק אנשי צבא וחובבי היסטוריה צבאית, אלא גם אות מי שתפקידם הוא להכניס שינויים בארגונים – צבאיים ואחרים.

השאלה המתבקשת היא עד כמה משכנעת התיזה של דאבלר בעניין כושר הסתגלותו המופלא של הצבא האמריקני. המחבר מחמיא

לצבא האמריקני, אך אין לשכוח שהוא קצין צבא, וכי המקורות העיקריים שעליהם התבסס הם תחקירים ודו"חות פנימיים שהכין הצבא האמריקני וכן זיכרונות של מפקדים אמריקניים. כמעט אין מקורות חיצוניים המאששים את הערכות המחבר. מקורות חיצוניים אפשריים הם דו"חות של קציני קישור בריטיים, שהוצבו ביחידות האמריקניות, דו"חות של הכוחות הגרמניים שהיו מעורבים בקרבות המתוארים בספר וגם הזיכרון של חוגרים ושל קצינים זוטרים אמריקניים שהשתתפו בקרבות.

זאת ועוד: כיצד ניתן למדוד את מהירות ההסתגלות של צבא למצבי קרב לא מוכרים? האם ניתן לקבוע כי קרוב לחודשיים ויותר מ-100 אלף נפגעים – מחיר הפריצה מנורמנדיה – מבטאים הסתגלות מהירה? איך נשווה את קצב ההסתגלות של הצבא האמריקני לתנאי הזירה האירופית לקצב ההסתגלות – למשל – של הצבא הבריטי לתנאי הלחימה במדבר המערבי? אלה הן שאלות קשות, שאין עליהן תשובות חותכות. לא ניתן אלא לקוות שתחקירי הצבא האמריקני, שעליהם התבסס דאבלר, נעשו באובייקטיביות הראויה וללא השפעות זרות. לסיום, פטור בלא מספר הגיגים אי אפשר.

כבר הוזכר הקושי העצום של הצבא האמריקני, שנאלץ להילחם בצורות קרב שאליהן לא הוכשר נגד צבא איכותי. החריפה את המצב העובדה שצבא היבשה האמריקני שפלש לאירופה לא הכיל את עידית כוח האדם. הנוער האיכותי ביותר הופנה לחיל האוויר, לצי ולנחתים. יתר על כן, מבין אלה שהופנו לצבא היבשה – הטובים ביותר נלקחו לשריון, להנדסה ולתותחנים, ואילו לוחמי החי"ר היו בתחתית סולם האיכויות. גם השיטה האמריקנית למילוי השורות ביחידות שהידלדלו עקב הלחימה הייתה פגומה ופגעה קשות בכושרן המבצעי. (בצבא האמריקני נהוג להחליף כל חייל שנגרע מהמצבה בחייל אחר, ותהליך ההשתלבות של החיילים החדשים ביחידה האורגנית היה לעיתים קשה מאוד. הסובייטים – לעומת זאת – נהגו להעביר לעורף יחידות שחוקות ושם לשקמן ולהחליף אותן ביחידות אורגניות רעננות). נוכח תנאי פתיחה אלה ראויה ההסתגלות המהירה של הצבא האמריקני לתנאי הזירה האירופית לשבח מיוחד.

פרופ' מרטין ון קרפלד פירסם ב-1982 מחקר חשוב, שבו ביקר בחריפות את הצבא האמריקני של מלחמת העולם השנייה. ספרו Fighting Power (הוצאת Greenwood Westport CT) הוא מחקר השוואתי תמציתי של היכולות של הצבא האמריקני ושל הצבא הגרמני במלחמת העולם השנייה.

ון קרפלד הצביע על גישת היעילות התעשייתית, המונחת ביסוד הדוקטרינה הצבאית האמריקנית, ועל נחיתותה לעומת זו הגרמנית, אשר שמה את הדגש על כושר הלחימה. מסקנותיו של ון קרפלד אינן סותרות בהכרח את אלה של דאבלר. הביקורת הקשה של ון קרפלד מכוונת יותר כלפי הפנטגון ופחות כלפי גיסות השדה. אלה נאלצו לקבל את מדיניות כוח האדם של הצבא האמריקני כגורם נתון, והיה עליהם לנסות להפיק את המירב מהאנשים שנשלחו אליהם. ספרו של דאבלר מצביע על כך שהדבר אכן נעשה בהצלחה (ראוי לציין כי ספרו של ון קרפלד הוא קצר והפך זה מכבר לקלסיקה בתחומו, ומומלץ מאוד לקוראו).

השוואה מתבקשת נוספת היא בין יכולות הלחימה שהפגין החי"ר האמריקני באירופה לבין אלה שהוא הפגין בכיבוש האיים באוקיינוס השקט. כלל לא ברור אם שתי הזירות הן בנות השוואה. הלחימה היבשתית האמריקנית בזירת האוקיינוס השקט, אף שהייתה קשה מאוד, לבשה צורה אחידה למדי. הטכניקה של

נחיתה, כיבוש איים והפיכתם למקפצה לקראת הנחיתה הבאה הלכה והשתכללה בהדרגה. לכך יש גם להוסיף את כוח האדם המעולה שעמד לרשות דיוויזיות הנחתים ואת מרכזיותו של המרכיב הימי והאווירי בזירה זו. לעומת זאת, התמונה בזירה האירופית הייתה שונה לחלוטין: זרוע היבשה מילאה את התפקיד המרכזי, כוח האדם היה פחות טוב, והצבא נאלץ להסתגל מדי מספר שבועות לצורות לחימה חדשות – נושא שבו בחר דאבלר להתמקד.

לסיכום, הקושי להעריך באופן "מדעי" ביצועים של צבאות אינו שונה במהותו מהקושי להעריך ארגונים אחרים. אשליה היא לחשוב שהמצביא המנצח הוא בהכרח המצביא הטוב יותר. אשליה לא פחות גדולה היא המחשבה כי מנהל דגול הוא מי שהצליח להרוויח בתקופה מסוימת.

במספר ענפי ספורט בארה"ב נהוגה שיטת ה"דראפט", שנועדה להביא את הקבוצות המתמודדות לבסיס שווה ככל האפשר. אלא שבחיים האמיתיים – אלה שמתנהלים מחוץ למגרשי הספורט – זה לא קיים, למרבה הצער.

